

Veres Valér¹ – Papp Z. Attila

A szakválasztás és az iskolai kompetenciák társadalmi háttere és motivációi, nemzetiség szerint, a kolozsvári tudományegyetemek diákjai körében

Kivonat. A tanulmány témája a kolozsvári egyetemi hallgatók szakválasztási motivációinak összetett vizsgálata, az iskolai képzés kompetenciáinak percepciója tükrében. Kutatási kérdéseink: az egyetemi képzésben a szakválasztás hogyan differenciálódik társadalmi származási háttér és nemzetiség szerint, mennyire érvényesül az a tendencia, hogy szakválasztásban az alacsonyabb társadalmi származású fiatalok inkább a munkaerőpiacon könnyebben értékesíthető diplomák megszerzése felé orientálódnak, a nagyobb költséghatékonyság értelmében? A szakválasztás motivációi mint a továbbtanulási aspirációk megnyilvánulási formái, milyen mértékben támaszkodtak a szakmai érdeklődésre, vagy a költség-haszon számításra alapuló diplomaszerezésre, amely viszonylag gyorsan „átváltható” munkahelyi jövedelemszerzésre? Ugyanakkor, kíváncsiak vagyunk arra is, hogyan strukturalódnak a motivációk nemzetiség vagy tannyelv szerint. A középiskola és az egyetem által alakított kompetenciák percepciójának van-e valamilyen osztállyspecifikus vagy más szociológiailag megragadható jellege, illetve összefüggése a szakválasztási motivációval?

Az elemzés empirikus forrása a kolozsvári tudományegyetemek diákjai körében 2015. júniusában végzett nagyszabású online felmérés, 3732 diák válaszára alapul.

Kulcsszavak: egyetemi hallgatók, szakválasztás, továbbtanulási motivációk, iskolai kompetenciák, nemzetiség

Abstract. Vocational Choices and Competences among Higher Education Students from Cluj. The Role of Social Background and Motivations

The present paper analyses the motivations behind the complex vocational choices of higher education students of Cluj and the role of the students' perceptions of the set of competences provided by the educational programmes. The research questions are the following: to what extent is the choice for a certain programme being shaped by social background and ethnicity; is there such a tendency that in their choices students of lower social background are guided towards degrees easily marketable on the labour market, as a more cost efficient solution? The motivations behind vocational choices reflect educational aspirations, but we analyse whether these are based on professional interests or rather on cost-benefit calculations. The latter implies an expectation that certain degrees are readily and easily 'transferable' to employment related income. At the same time we were interested in understanding how motivations are shaped by ethnicity and the language of education. Do the perceptions of the competences provided by high school and higher education programmes have a class-specific or other, sociologically relevant character, or are they related in any form to the motivations behind vocational choices? The empirical base of the research is provided by an on-line survey that was carried out in June 2015 among universities of Cluj on a sample of 3,732 students.

Keywords: higher education students, vocational choices, educational motivations, school competences, ethnicity

1 A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

BEVEZETŐ

Jelen tanulmány a kolozsvári tudományegyetemek diákjai körében végzett nagyszabású online felmérés első feldolgozott eredményeire épül. A kutatás keretében vizsgáltuk a diákok szakválasztási motivációit, oktatással szembeni attitűdjeit, szakmai és szabadidős tevékenységeit, jövőterveiket, migrációs szándékaikat, munkavállalási terveiket, társadalmi háttérüket, jövedelmi-anyagi helyzetüket.

Az egyetemi hallgatói vizsgálatok az ifjúságkutatások sajátos részét képezik. A felsőoktatás tömegesedésével az egyetemi hallgatók társadalmi csoportja mind társadalmi súlyát, mind pedig jelentőségét illetően felértékelődött, akár mint fogyasztói csoport, akár mint egy sajátos részmunkaidős munkavállalói csoport, a sajátos, értelmiség-utánpótlási funkciója mellett. Romániában a 2011. évi népszámlálás szerint, a 3,2 millió beiskolázott 19,8 százaléka egyetemen tanult, míg arányuk 1992-ben még 6,1 százalék volt (INS 2013, Papp 2008). Ha korcsoportok szerint vizsgáljuk, megfigyelhetjük, hogy 2011-ben a 20–24 éves fiatalok 27,2 százaléka és a 25–29 évesek 7,8 százaléka egyetemen tanult (Veres 2015.76).

A továbbtanulás társadalmi meghatározottsága és iskolázottsági egyenlőtlenségek alakulásával kapcsolatban a különböző elméletek több hipotézist is megfogalmaztak. Ebben a kutatásban az az elméleti kiindulópontunk, hogy a társadalomszerkezetben magasabb státusszal járó pozíciók megszerzéséhez milyen tényezők játszanak fontosabb szerepet, az egyetemi képzés, diploma megszerzésében, egyáltalán a szakválasztásban milyen módon hat az egyetemi hallgatók társadalmi származása, illetve a rendelkezésre álló kulturális és anyagi háttér erőforrásai.

Az egyik megközelítés a kulturális tőkeelmélet, amelynek értelmében az alacsony iskolázottságú szülők gyermekei kisebb eséllyel vehetnek részt a magasabb iskolai szint megszerzésében, mivel kisebb mértékben birtokolnak olyan kulturális képességeket, amelyeket általában a család közvetít (domináns társadalmi értékek ismerete, kifinomult nyelvi kifejezési stílus, idegen nyelvek stb), ez közrejátszik a szakválasztásban is (Bourdieu 1978).

A továbbtanulási esélyek szempontjából egy másik megközelítés a szülői család anyagi erőforrásait tartja fontosabbnak, különösen az egyetemi diploma megszerzésében, míg az alacsonyabb iskolai szinteken elismerik, hogy a kulturális erőforrások elsődlegesek. Az elmélet fő képviselője Boudon (1974), aki az iskolai életutat döntések sorozataként értelmezi a különböző iskolai szintek közötti átmenetek vonatkozásában, amikor a fiatal és a szülői család döntést hoz a továbbtanulás tényéről, és megválasztja az intézményt és a szakot. A magasabb, egyetemi szinten való továbbtanulási döntés meghozatala az anyagi helyzet és a továbbtanulási motivációk alapján történik, amelyben fontos szerepet kaphat a diplomával járó előnyök (piacon értékesíthető tudás, jó kereset) reménye.

Ezt a megközelítést továbbfejlesztve, Goldthorpe (1996. 489–490) döntéselméleti modellt állított fel, amelyben az egyik fő tényező az aspirációk pozicionális elmélete, vagyis, hogy a magasabb iskolai végzettség megszerzésére vonatkozó aspirációkat az egyének osztálypozíciójához mérten kell értelmezni. Tehát a munkásszármazású gyermekek egyetemi továbbtanulását magasabb aspirációs szintnek kell tekinteni, mint a középosztálybeli, szolgáltatásokban dolgozó és/vagy nem fizikai munkát végző hivatalnokréteg gyermekeinek hasonló törekvését (lásd még Csata 2005.83). A pálya- és szakválasztásban a racionális döntések esetében a remélt előnyök (jó/jobb munkahely, magasabb kereset) elérése a cél, ami nem független az osztályhelyzettől. A

magasabb társadalmi státusszal rendelkező családokban a fiatalra rendszerint nagyobb nyomást gyakorolnak, és több erőforrást is megmozgatnak, hogy az utódok társadalmi pozíciója a szülőkéhez hasonló társadalmi szintre kerülhessen az iskolai pálya befejezése után. (Goldthorpe 1996. 489–490)

Vannak olyan elméletek, amelyek a két megközelítést (a racionális döntésméletet és a kulturális tőkeelméletet) és az erre épülő osztályspecifikus reprodukciót összeegyeztethetőnek látják. Scott (1996) szerint nincs feltétlenül ellentmondás a racionális döntések és az osztályspecifikus normák érvényesülése között, mivel az emberek olyan normákat és értékeket követnek, amelyekkel érzelmileg is azonosulhatnak, és ennek is megvan a maga racionalitása. Az iskola- és szakválasztás vizsgálata tehát egyaránt alapozódik osztályspecifikus normákra és költség-haszon megfontolású racionális döntésekre (Csata 2005.83).

Kohorsz hatást figyelembe vevő elméletek szerint, a beiskolázási arányok időben növekednek, ezáltal a továbbtanulási esélyek egyre inkább kiegyenlítődnek, és az egyenlőtlenségek csökkennek. Ennek magyarázatára Husley azt a strukturális tényezőt hozza fel, hogy míg a magasabb iskolázottságú és társadalmi státuszú családok gyermekei már korábban is jelentős arányban továbbtanultak, esetükben egy idő után a bővülés demográfiai korlátokba ütközik (plafonálódnak), míg ezáltal az oktatási expanzióval elsősorban az alacsonyabb iskolázottságú háttérrel rendelkező fiatalok esélye növekedhet a felsőoktatásba való bekerülésre (Shavit-Blossfeld 1993, Shavit et al.2007).

Robert Mare (1980) modellje különválasztja az oktatási expanzió hatását a diákok iskolai szelekciójának folyamatáról, így az iskolai szintek közötti átmenetkor a továbbtanulás és szakválasztás döntése egy fához hasonló modellben értelmezhető, ahol a társadalmi-gazdasági háttér hatását lehet vizsgálni a továbbtanulás eldöntésében. Mare kutatásainak következtetése az AEÁ-ban, hogy az egyetemi szintű szelekcióban a társadalmi-gazdasági háttér szerepe nem annyira jelentős, mivel a szelekció a korábbi iskolai szinteken következett be, ahol az alacsony iskolázottságú, és/vagy munkásszármazású szülők gyerekeinek jelentős része már lemorzsolódott, az oktatás rendszerben bent maradtak viszont jó eséllyel eljuthatnak a legmagasabb iskolai szintekre (Mare, 1980 302–303, lásd még Csata 2005.84.).

Ezekből a korábbi szakirodalmi eredményekből kiindulva, a következő kutatási kérdéseket vizsgáljuk:

Az egyetemi képzésben a szakválasztás hogyan differenciálódik társadalmi származási háttér és nemzetiség szerint, mennyire érvényesül az a tendencia, hogy szakválasztásban az alacsonyabb társadalmi származású fiatalok inkább a munkaerőpiacon könnyebben értékesíthető diplomák megszerzése felé orientálódnak, a nagyobb költséghatékonyság értelmében?

A szakválasztás motivációi mint a továbbtanulási aspirációk megnyilvánulási formái, milyen mértékben támaszkodtak a szakmai érdeklődésre, vagy a költség-haszon számításra alapuló diplomaszerezésre, amely viszonylag gyorsan „átváltható” munkahelyi jövedelemszerzésre? Ugyanakkor, kíváncsiak vagyunk arra is, hogyan strukturalódnak a motivációk nemzetiség vagy tannyelv szerint.

További kutatási kérdés, hogy a középiskola és az egyetem által alakított kompetenciák percepciójának van-e valamilyen osztályspecifikus vagy más szociológiailag megragadható jellege, illetve összefüggése a szakválasztási motivációval, az oktatási szint tannyelve szerint.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA, ADATFORRÁSA

A kutatás alapsokaságát a kolozsvári tudományegyetemek diáksága képezte, jelesen a Babeş–Bolyai Tudományegyetem és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kolozsvári karának diákjai. A minta a diákok hozzávetőlegesen 10 százalékát tartalmazza, karok és nemzetiség szerint reprezentatív bontásban. A kutatás online adatfelvételt alkalmazott, az Egyetemek belső nyivántartásai alapján és levelezőlistái alapján a diákok több, mint 90 százaléka emailben felkérést kapott a kérdőív online kitöltésére, amely alapesetben átlagosan kb. tíz percet vett igénybe.²

Az adatfelvételre 2015 május–júniusában került sor. A minta 3732 főtől származó érvényes esetet tartalmaz, az elemzett, súlyozott reprezentatív minta 3237 fős.

A TÁRSADALMI HÁTTER SAJÁTOSságAI NEMZETISÉG SZERINT

Első lépésben a kolozsvári tudományegyetemeken, ezen belül a Babes-Bolyai Tudományegyetemen tanulók társadalmi származási hátterét vizsgáljuk meg, a két fő nemzetiség szerint. A hallgatók közel egyharmada, 31,3 százaléka származik faluról (a kérdés szerint ott töltötte a gyermekkorát 6–7 éves koráig). A városi hallgatók nagyobb része (42,4%) kisvárosokból származik, a többi (26,3%) megyeszékhelyről. Ez az összetétel számottevő mértékben eltér a 19–24 éves korú népesség településtípus szerinti eloszlásától. Országos szinten, a népszámlálási adatok alapján még a kolozsvári tudományegyetemek adataihoz képest is meglepően alacsonyak a falusi környezetben élő fiatalok egyetemre jutási esélyei: 2011-ben az egyetemi hallgatóknak csupán 16 százaléka származott faluról, ami messze elmarad a falun élő 20–24 éves népesség 41 százalékos arányától (Veres 2015. 77).

A kolozsvári tudományegyetemeken mintegy kétharmados nő többség van, és a diákok mintegy háromnegyede tanul alappképzésen, és egynegyede mesterin. A magyarok körében néhány százalékkal kevesebben tanulnak tovább mesterin, mint a románok körében, legalább is ugyanazon az egyetemen. (1. táblázat)

A diákok nemzetisége és a származás településtípusa között szignifikáns összefüggést figyelhetünk meg: a magyar diákok 36,2 százaléka, míg a román diákoknak csak 29,6 százaléka származik faluról. Ez az eltérés már nem a korosztályi összetételből származik, hanem abból, hogy mivel a legtöbb szakterületen a kisebb vidéki egyetemeken is tanulhatnak (Gyulafehérváron, Nagyszebenben, Brassóban, Nagyváradon), a román fiatalok köréből arányaiban kevesebben jutnak el a kolozsvári tudományegyetemekre, mint a magyar fiatalok köréből, akiknek a magyar nyelvű továbbtanulás szempontjából a kolozsvári, elsősorban a BBTE-s szakkínálat egyedi. A magyar nyelvű felsőoktatási kínálat is magába foglal több kisebb egyetemet is, más városokban (Sapientia EMTE, PKE), de számos alapszak továbbra is csak Kolozsváron, a

2 A kitöltés ösztönzésére kisértékű díjakat sorsoltunk ki a válaszadók között. A kutatást a BBTE Szociológia és Szociális Munkaképző Kar, a Mathias Corvinus Collegium és az MTA TK Kisebbségkutató Intézet kutatói végezték a Tihanyi Alapítvány, Share Cluj-Napoca/Kolozsvár Federation és a Quinipiac University támogatásával.

BBTE-n tanulható (élő természettudományok és egzakt tudományok területén, kivéve az informatikát)³ (lásd 1. táblázat). Ezt a sajátosságot már egy 2006. évi hallgatói vizsgálatban is megfigyelhettük (Veres 2007a, b).

1. táblázat. *A diákok összetétele nemzetiség és a származás településtípusa szerint (N=3157)*

	Nemzetiség*		Összesen
	román	magyar	
Nemek			
férfi	33,7%	35,3%	34,1%
nő	66,3%	64,7%	65,9%
Településtípus			
falu/község	29,6%	36,2%	31,3%
város	43,8%	38,3%	42,4%
megyeszékhely	26,6%	25,5%	26,3%
Képzési szint			
alapképzés	73,7%	77,3%	74,6%
mesteri	26,1%	22,1%	25,1%
doktori	0,2%	0,6%	0,3%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%

* Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,05$ szinten.

Forrás: Minden táblázat és ábra forrása a Módszertannál leírt felmérés (BBTE – Szociológia Kar, MCC, MTA TK-KI, 2015)

Ismerve az országos értékelésen elért eredményeket,⁴ tudjuk azt, hogy a falusi iskolák teljesítménye elmarad a városi és megyeszékhelyi iskolákétól. A magyarul tanulók esetében a falusi és városi iskolák közötti különbségek nem olyan markánsak, mint a románok esetében, így feltételezhetjük azt is, hogy ezért magasabb a magyar nyelvű felsőoktatásban a falvakról származó populáció.

Oktatási nyelv szerint megfigyelhetjük, hogy a hallgatók 70,7 százaléka románul, 17,3 százaléka magyar nyelven tanul, és további 12 százalék német és angol (ebből 9 százalék angol) nyelven végzi tanulmányait. Megfigyelhetjük továbbá, hogy a magyar nemzetiségű diákok 68,5 százaléka tanul magyarul, 24,5 százalék románul, és 7 százalékal angolul vagy németül (lásd 2 táblázat). A mintában kissé felülreprezentáltak a román nyelven tanuló magyar nemzetiségűek, mivel a BBTE statisztikái szerint ezek aránya a diákok körében évente 3–4 százalék körüli, ami közvetve a magyar diákok legfennebb 20 százalékát jelentené. A minta kb. egy százaléka pedig a Sapientian tanul, ugyancsak magyarul.

3 Az más kérdés, hogy a legtöbb alapszak egy telephelyen is elégséges a magyar közösségnek. A több telephelyen is indított szakok legnagyobb része alacsony diáklétszámmal küszködik a magyar nyelvű egyetemi képzési kínálaton belül.

4 http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/7/0000011527/Papp%20Z.%20Artila.pdf (Papp 2015)

2. táblázat. *A diákok eloszlása nemzetiség és oktatási nyelv szerint (N=3235)*

Nemzetiség		Tannyelv*			Összes
		román	magyar	angol, német	
	román	86,0%	0,7%	13,3%	100,0%
	magyar	24,5%	68,5%	7,0%	100,0%
	német	46,2%	-	53,8%	100,0%
	egyéb	73,9%	4,3%	21,7%	100,0%
Összesen		70,7%	17,3%	12,0%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ szinten.

A hallgatók szüleinek iskolázottságát vizsgálva megfigyelhetjük, hogy jelentős mértékben érvényesül az iskolai reprodukció jelensége: amíg az össznépeség körében a felsőfokú végzettségűek aránya országos szinten 15 százalék körüli, addig az egyetemi hallgatók szüleinek 31–34 százaléka végzett egyetemet, és az anyák 39, az apák 33,5 százaléka érettségizett. Általános iskolai végzettséggel rendelkező szülők aránya mindössze 3,6–4 százalék a vizsgálat szerint, miközben a romániai felnőtt népesség több, mint 40 százaléka általános iskolai, vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezik (lásd Veres 2015. 73, INS 2013).

3. táblázat. *A hallgatók eloszlása a szülők iskolázottsága és nemzetiség szerint (% , N=3157)*

	Anya iskolázottsága*		Összes	Apa iskolázottsága*		Összes
	nemzetiség			nemzetiség		
	román	magyar		román	magyar	
kevesebb, mint 8 osztály	1,0%	0,5%	0,9%	0,8%	0,4%	0,7%
általános iskola	4,3%	3,8%	4,2%	4,1%	2,3%	3,6%
szakiskola	15,3%	13,5%	14,9%	24,7%	24,4%	24,6%
középiskola, érettségi nélkül	7,8%	1,3%	6,1%	6,4%	6,4%	6,4%
középiskola érettségivel	36,1%	49,1%	39,3%	32,3%	37,1%	33,5%
felsőfokú	35,6%	31,9%	34,6%	31,8%	29,4%	31,2%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ szinten.

A diákok szüleinek iskolázottságát vizsgálva nemzetiség szerint, megfigyelhető, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya mindkét nemzetiség esetében 30 százalék körüli, ám a román anyák esetében közel 4 százalékponttal magasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, míg az érettségizett magyar anyák aránya 13 százalékponttal haladja meg a románokét (lásd 3. táblázat).

A diákok apa foglalkozása szerinti eloszlását vizsgálva megfigyelhetjük, hogy jelentősen nagyobb arányban vannak az ún. közép- és felsőosztályhoz sorolható foglalkozási csoportok gyermekei, mint ahogyan azok az össznépeség szerint eloszlának. Például a vezetők aránya 9,8, míg a 2011. évi népszámlálás szerint az aktív foglalkoztatott népességben ezek aránya 2,6 százalék,

a magyarok körében még kevesebb, 2 százalék (Veres 2015,120). A vállalkozók, egyéni vállalkozók gyermekei is felülreprezentáltak, viszont az értelmiségi nem fizikai dolgozók és a fizikai munkások gyermekei viszonylag arányosan vannak képviselve a diákok körében az össznépeséghez képest. Jelentősen alulreprezentáltak az önálló mezőgazdasági gazdálkodók, a munkanélküliek és más deprivált kategóriák gyermekei, akik összességében a 40 év fölötti felnőtt lakosságnak jelentős részét teszik ki, a diákok szülei körében viszont alig vannak néhány százalékkal reprezentálva (lásd 4. táblázat).

4. táblázat. *A hallgatók eloszlása az apa foglalkozása és nemzetiség szerint (% N=3156)*

Apa foglalkozási státusza*	Nemzetiség		Összesen
	román	magyar	
vezető	9,8%	9,8%	9,8%
vállalkozó	4,0%	5,8%	4,4%
értelmiségi foglalkozású	3,2%	6,9%	4,2%
egyéni vállalkozó	7,6%	8,0%	7,7%
hivatalnok, irodai	8,0%	5,6%	7,4%
nem fizikai dolgozó (ügynök, eladó)	14,7%	7,2%	12,8%
munkás (fizikai)	21,8%	32,6%	24,5%
önálló gazdálkodó	3,3%	6,1%	4,0%
nyugdíjas	13,3%	8,3%	12,1%
munkanélküli	1,9%	1,6%	1,8%
háztartásbeli	0,8%	0,1%	0,6%
egyéb	0%	1,3%	0,3%
meghalt		5,3%	1,3%
nem választott	11,6%	1,4%	9,1%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ szinten.

A diákok társadalmi háttérének további megközelítési módja a szülőkötől kapott anyagi támogatás havi mértéke. Ennek összege átlagosan havi 490,6 lej, a szórása jelentős, 667 lej. A diákok egynegyede 100 lejnél kevesebbet kap szüleitől, mintegy fele 400 lejnél kevesebbet, további egynegyedüket 400 és 700 lej közötti összeggel segítik, míg a diákok további 25 százaléka 700 lejt vagy ennél többet kap havonta. Az is kiderült, hogy a román diákok körében többen vannak, akik nagyobb összeget kapnak a szüleiktől: a magyar diákok körében ezen összeg átlagértéke közel 450 lej, a román diákok körében viszont átlagban 507 lej (lásd 5. táblázat).

5. táblázat. *Szülőktől kapott havi pénzösszeg átlag, szórás, decilisek (RON), N=3098*

Nemzetiség	Esetek száma (N)	Átlag	Szórás
román	2317	507,3*	730,7
magyar	781	449,7*	516,3
Összesen	3098	490,6	667,8

Nemzetiség	Esetek száma (N)	Átlag	Szórás
<i>Kvartilisek</i>			
25%		100	
50%		400	
75%		700	

*Az eltérés szignifikáns a T-próba alapján, $p < 0,01$ szinten.

SZAKVÁLASZTÁS ÉS TÁRSADALMI HÁTTÉR NEMZETISÉG SZERINT

Megvizsgáltuk a szakválasztás társadalmi hátterét nagy tudományterületek szerint, majd részletesebben, szűk tudományterületek, karok szerint is. A nemi összetételt illetően, az egzakt tudományok (matematika, informatika, fizika, kémia) területe kiegyensúlyozott nemi arányokat mutat: fele-fele a diákoknak férfi, illetve nő, a többi tudományterületeken pedig nőtöbbség uralkodik, bár eltérő mértékben, legerősebben a társadalomtudományok területén (beleértve a közgazdaságtant és a jogot). A származási településtípus szerint nincsenek markáns különbségek, csupán azt figyeltük meg, hogy a bölcsészettudományok területén, ami a teológiákat is magába foglalja, a faluról származók kissé nagyobb arányban vannak (35 százalék körül), míg a diákok között ez átlagosan 31 százalék. A faluról származó magyar diákok aránya a mintában magasabb, mint a románok körében (ezt is a két tagozat rekrutációs körének eltéréseivel magyarázzuk). (lásd 6. táblázat)

6. táblázat. *A hallgatók eloszlása tudományterületek, nemek, származás településtípusa és nemzetiség szerint (%)*

Nemzetiség		Tudományterület, ahol tanul					Összesen
		Bölcsészettud. (teol, színház)	Társadalomtudományok (+jog, közgazdaság)	Élő term. tudományok (biol., földr., körny.)	Egzakt tudományok (mat-info, fiz., kémia)	Egyéb (vegyes)	
Nemek (N=2953)							
román	férfi	41,3%	26,8%	36,8%	50,9%	46,4%	34,1%
	nő	58,7%	73,2%	63,2%	49,1%	53,6%	65,9%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
magyar	férfi	24,4%	26,1%	45,0%	53,4%	49,2%	36,1%
	nő	75,6%	73,9%	55,0%	46,6%	50,8%	63,9%
	összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Összes	férfi	36,9%	26,7%	39,4%	51,7%	47,9%	34,6%
	nő	63,1%	73,3%	60,6%	48,3%	52,1%	65,4%
	összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Településtípus (N=2955)							
román	faluközség	35,5%	30,4%	25,8%	24,2%	26,8%	29,6%
	város	41,3%	42,9%	47,0%	44,6%	50,0%	43,7%
	megyeszékhely	23,1%	26,8%	27,2%	31,2%	23,2%	26,7%
	összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
magyar	faluközség	36,1%	35,6%	37,9%	34,2%	39,4%	36,3%
	város	39,3%	41,2%	37,9%	36,8%	25,8%	38,1%
	megyeszékhely	24,6%	23,2%	24,2%	29,1%	34,8%	25,6%
	összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Összes	faluközség	35,7%	31,4%	29,6%	27,2%	33,6%	31,3%
	város	40,8%	42,5%	44,1%	42,2%	36,9%	42,3%
	megyeszékhely	23,5%	26,1%	26,3%	30,6%	29,5%	26,4%
	összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

A karok és szakok szerinti vizsgálatból kiderült, hogy nagyobb mértékben elsősorban a teológiai szakokra iratkoznak a faluról származók. Lényegesek az eltérések nemzetiség szerint: a faluról származó románok kisebb arányban tanulnak kémián, vegyészmérnökin vagy színház szakon. A magyarok körében kevésbé markánsak a különbségek a településtípus szerint, a fizika, közgazdaságtudományok és az üzletkötői kar szakjain a diákok kissé átlag fölötti arányban származnak városról, illetve megyeszékhelyről (lásd 1. melléklet).

A diákok anyagi helyzetét a szülői háttér szempontjából a szülőktől kapott pénzüsszeggel mértük. Ez alapján, a nagy tudományterületek között kisebb eltérések figyelhetők meg. A legmagasabb átlag az élő természettudományok területén tanulók körében volt, 544 lej, és a szórás is itt a legnagyobb, 967 lej, a társadalomtudományok területén az átlaghoz közeli 485 lejes az átlag, máshol alacsonyabb (lásd 7. táblázat). Szűkebb tudományágak szerinti besorolásban, a jog, sport és a környezet tudományok területén van a legnagyobb összegű szülői támogatás (kb. 700 lej), ezt követik a kémia, politikatudomány és kommunikáció, üzletkötői karok szakjain tanulók 500 lej körüli összeggel, a többi szakok diákjai általában az átlagos 490 lej alatti összeget kapnak a szülőktől.

7. táblázat. Szülőktől kapott összeg átlag és szórásértékei(RON) tudományterületek szerint (N=2970)

Tudományterület, ahol tanul	Átlag	Esetek száma (N)	Szórás
Bölcsészettud. (teol., színház)	471,0	474	463,0
Társadalomtudományok (jog, közgazdaság)	485,9	1476	622,5
Élő term. tudományok (biol., földr., környt.)	544,8	509	967,1
Egzak tudományok (mat-info, fiz, kém.)	479,6	389	621,5
Egyéb (vegyes)	459,0	122	448,7
Összesen	491,7	2970	667,8

A SZAKVÁLASZTÁS MOTIVÁCIÓI

A szakválasztás motivációit a következő kérdésekkel közelítettük meg: „Miért ezt a szakot választottad elsősorban?”, illetve másodsorban. A válaszok többfélék lehettek: a szakmai érdeklődés, az elhelyezkedés, a diploma munkaerőpiaci értéke, a jó hírnév, vagy az, hogy valaki ajánlotta (lásd 8. táblázat). A szakválasztás motivációit vizsgálva megfigyelhetjük, hogy az első és legfontosabb tényező az előzetes szakmai érdeklődés, a válaszadók több mint fele ezt jelölte meg, ám jelentősek az eltérések nemzetiség szerint. A román diákoknak 46,9 százaléka mondta, hogy „mindig is érdekelt ez a szakterület” ahol tanul, és további 17,2 (16+1,2) százalék válaszolta, hogy motiválta a diploma munkaerőpiaci értéke, és az, hogy könnyen fog munkát találni, 14 százalék a szak jó hírneve miatt (nagyon sok jót hallott róla), míg 3,8 százalék a kedvező tandíjak miatt választotta e szakot. A többiek válasza ennél kisebb arányt ért el vagy nem válaszoltak. A magyar diákok közül jóval többen, kétharmaduk (66,8%) válaszolta, hogy mindig is érdekelte a szakterület ahol tanul, 12 (4,7+7,3) százalék a diploma értékét említette, vagy azt, hogy könnyű lesz munkát találni a diploma után, a szak jó hírnevét 6,7 százalék jelölte meg, a többi válaszok megoszlának kisebb százalékban. Viszonylag kevesen válaszolták, hogy a szakot a barátok, szülők vagy tanárok javaslatára választották. Mindkét nemzetiségnél 4 százalék körül vannak, akik azt mondták, hogy véletlenül kerültek az adott szakra, feltehetően nem jutottak be oda, ahová először szerettek volna. A szakválasztás motivációi nemenként nem mutatnak jelentős eltéréseket, a román fiatalok esetében kis különbség észlelhető, a szakmai érdeklődést a fiúk mintegy 5 százalékkal többen említették, míg a lányok a diploma utáni könnyebb elhelyezkedést említették ennyivel többen (lásd 8. táblázat).

8. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Válaszok nemek és nemzetiség szerint (% , N=3158)*

Nemzetiség*	Román			Magyar		
	Neme		Összes	Neme		Összes
	Férfi	Nő		Férfi	Nő	
Nagyon sok jót hallottam róla.	14,0%	14,0%	14,0%	6,8%	6,6%	6,7%
Mindig is érdekelt ez a szakterület.	49,5%	45,6%	46,9%	66,1%	67,2%	66,8%
A diploma munkaerőpiaci értéke miatt.	1,4%	1,1%	1,2%	5,0%	4,5%	4,7%
A kedvező tandíjak miatt.	4,9%	3,3%	3,8%	1,4%	1,6%	1,5%
Diploma után könnyen fogok munkát találni.	13,5%	17,4%	16,1%	8,2%	6,8%	7,3%
Barátaim ajánlották.	0,1%	0,0%	0,0%	1,8%	2,1%	2,0%
Szüleim javasolták.	0,9%	1,1%	1,1%	2,1%	1,4%	1,6%
Tanáraim ajánlották.	1,5%	1,4%	1,4%	1,8%	2,0%	1,9%
Véletlenül kerültem ide.	2,8%	5,0%	4,3%	3,2%	4,1%	3,8%
Egyéb okból	6,6%	6,1%	6,2%	2,9%	2,9%	2,9%
Nem válaszolt	4,9%	4,8%	4,9%	0,7%	0,8%	0,8%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ szinten.

9. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Válaszok a származás településtípusa és nemzetiség szerint (% , N=3159)*

Nemzetiség*	Román			Össze- sen	Magyar			Össze- sen
Településtípus	Milyen jellegű településen éltél?*				Milyen jellegű településen éltél?*			
Motivációk	falu/ község	város	megye- székhely		falu/ község	város	megye- székhely	
Nagyon sok jót hallottam róla.	13,7%	15,4%	12,4%	14,1%	5,2%	7,6%	6,9%	6,5%
Mindig is érdekelt ez a szakterület.	48,1%	46,2%	46,7%	46,9%	68,8%	65,3%	65,5%	66,6%
A diploma munkaerőpiaci értéke miatt.	1,1%	1,3%	1,1%	1,2%	4,9%	5,0%	3,9%	4,7%
A kedvező tandíjak miatt.	2,9%	4,3%	4,3%	3,8%	1,7%	1,0%	1,5%	1,4%
Diploma után könnyen fogok munkát találni.	17,7%	16,9%	13,0%	16,1%	6,6%	7,3%	8,4%	7,3%
Barátaim ajánlották.					1,4%	3,0%	2,0%	2,1%
Szüleim javasolták.	0,6%	1,0%	1,7%	1,1%	1,4%	1,3%	3,0%	1,8%
Tanáraim ajánlot- ták.	1,9%	1,0%	1,7%	1,4%	2,1%	1,7%	2,0%	1,9%
Véletlenül kerültem ide.	5,1%	3,5%	4,6%	4,3%	4,5%	4,0%	3,0%	3,9%
Egyéb okból.	4,9%	6,4%	7,6%	6,3%	3,1%	2,9%	2,5%	2,9%
Nem válaszolt.	3,9%	4,3%	6,8%	4,8%	0,3%	1,0%	1,5%	0,9%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,05$ szinten.

A szakválasztás motivációit megvizsgáltuk társadalmi háttér szerint is. A diákok szüleinek iskolázottsága szerint is megfigyelhetünk bizonyos sajátosságokat. Bár az összefüggések elég gyengék, elmondható, hogy az alacsony szintű iskolázottsággal rendelkező apák (általános iskola vagy kevesebb) gyermekei nagyobb arányban választottak szakot más okból, mint a szakmai motiváció: ez utóbbit 43 százalékuk jelelte meg, a teljes minta 52 százalékával szemben. Az összefüggést azért is tekintjük gyengének, mert az iskolázottsági „lejtő” nem körvonalazódik, tehát nem az egyetemet végzettek gyermekei jelölték legnagyobb arányban a szakmai érdeklődést motivációul, hanem a szakközépiskolát végzett szülők gyermekei, míg a magyar diákok esetében az összefüggés alig mutatható ki (lásd 10. táblázat).

10. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Válaszok az apa iskolázottsága és nemzetiség szerint (% , N=3159)*

	Miért ezt a szakot választottad elsősorban?				Összesen
	Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíj, ajánlott, véletlenül)	
Román*					
általános iskola	13,9%	39,1%	17,4%	29,6%	100,0%
szakiskola, érettségi nélkül	13,7%	50,7%	18,8%	16,8%	100,0%
középiskola – érettségi	14,9%	45,2%	17,7%	22,1%	100,0%
felsőfokú	13,6%	46,1%	15,4%	24,9%	100,0%
Összesen	14,1%	46,9%	17,3%	21,7%	100,0%
Magyar					
általános iskola	9,1%	63,6%	13,6%	13,6%	100,0%
szakiskola, érettségi nélkül	7,4%	68,0%	13,9%	10,7%	100,0%
középiskola – érettségi	5,1%	68,0%	10,9%	16,0%	100,0%
felsőfokú	7,7%	64,1%	11,1%	17,1%	100,0%
Összesen	6,7%	66,8%	12,0%	14,6%	100,0%
Összes*					
általános iskola	13,1%	43,1%	16,8%	27,0%	100,0%
szakiskola, érettségi nélkül	12,1%	55,0%	17,6%	15,3%	100,0%
középiskola – érettségi	12,2%	51,6%	15,8%	20,4%	100,0%
felsőfokú	12,2%	50,4%	14,4%	23,0%	100,0%
Összesen	12,2%	51,9%	15,9%	19,9%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ szinten.

11. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Válaszok anyja iskolázottsága és nemzetiség szerint (% , N=3165)*

	Miért ezt a szakot választottad elsősorban?				Összesen
	Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíj, ajánlott, véletlenül)	
Román					
általános iskola	13,6%	48,8%	14,4%	23,2%	100,0%
szakiskola, érettségi nélkül	15,8%	46,0%	19,8%	18,5%	100,0%
középiskola – érettségi	13,2%	49,1%	17,4%	20,3%	100,0%
felsőfokú	13,9%	44,9%	16,2%	25,0%	100,0%
Összesen	14,1%	46,9%	17,3%	21,7%	100,0%

	Miért ezt a szakot választottad elsősorban?				Összesen
	Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíj, ajánlott, véletlenül)	
Magyar*					
általános iskola	14,7%	50,0%	14,7%	20,6%	100,0%
szakiskola, érettségi nélkül	8,5%	65,8%	14,5%	11,1%	100,0%
középiskola – érettségi	4,6%	70,6%	11,1%	13,7%	100,0%
felsőfokú	7,9%	63,9%	11,9%	16,3%	100,0%
Összesen	6,7%	66,9%	12,0%	14,4%	100,0%
Összes*					
általános iskola	13,8%	49,1%	14,5%	22,6%	100,0%
szakiskola, érettségi nélkül	14,5%	49,5%	18,9%	17,2%	100,0%
középiskola – érettségi	10,6%	55,8%	15,4%	18,2%	100,0%
felsőfokú	12,5%	49,3%	15,2%	23,0%	100,0%
Összesen	12,2%	51,9%	16,0%	19,9%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,05$ szinten.

Az anya iskolázottsága szerint, bár a magyarok esetében kimutatható az összefüggés, hogy az általános iskolát végzett szülők gyermekei 50, míg az teljes minta 66,9 százalékban választotta a szakot, mert „mindig is érdekelt a szakterület”, az összmintán nem szignifikáns az összefüggés (lásd 11. táblázat). Hasonlóképpen, gyengén, de kimutatható az az összefüggés, hogy az alacsony iskolázottságú szülők gyerekei célirányosabban választanak szakot, előtérbe helyezve a diploma munkaerőpiaci hasznosíthatóságát, általában 2–4 százalékkal többen választották ezt a motivációt az általános iskolát vagy szakiskolát végzett szülők gyermekei közül, mint a felsőfokú végzettségűekéi, ami a kulturális tőkeelmélethez kapcsolódó, az ifjúság osztályszerkezetű reprodukciójának elméletével magyarázható (Zinnecker 1992). Másrészt, az összefüggések gyengesége azzal is magyarázható, hogy az egyetemi szintre való bekerüléskor már gyengül a társadalmi háttér hatása, mivel az a korábbi iskolai szintek szelekciójánál játszik nagyobb szerepet (Mare, 1980 302–303). Az apa foglalkozása szerint is az körvonalazódik, hogy míg a „diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni” motivációt az értelmiségi foglalkozású szülők gyermekeinek 7,6 százaléka említette, addig a teljes mintában ennek aránya 16 százalék, és a munkanélküli, nyugdíjas és fizikai munkás származásúak körében esetenként még ennél is magasabb. Erősebben kirajzolódik az összefüggés a románok, és gyengébb a magyar diákok körében (lásd 12. táblázat).

12. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Válaszok az apa foglalkozása és nemzetiség szerint (N=3156)*

Nemzetiség		Miért ezt a szakot választottad elsősorban?				Összes
		Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni.	Egyéb (tandíjak, ajánlották, véletlenül)	
Román*	vezető	11,7%	48,5%	14,3%	25,5%	100,0%
	vállalkozó	9,6%	45,7%	18,1%	26,6%	100,0%
	értelmiségi fogl.	15,8%	51,3%	6,6%	26,3%	100,0%
	egyéni vállalkozó	15,6%	47,5%	16,8%	20,1%	100,0%
	hivatalnok, irodai	14,7%	53,7%	15,8%	15,8%	100,0%
	nem fizikai dolgozó (ügynök, eladó)	14,9%	48,3%	15,8%	21,0%	100,0%
	munkás (fizikai)	12,2%	48,4%	19,7%	19,7%	100,0%
	önálló gazdálkodó	11,8%	55,3%	18,4%	14,5%	100,0%
	nyugdíjas	16,8%	41,3%	19,0%	22,9%	100,0%
	munkanélküli	22,7%	45,5%	20,5%	11,4%	100,0%
	háztartásbeli	15,8%	42,1%	10,5%	31,6%	100,0%
	egyéb		100,0%			100,0%
	nem választott	13,8%	40,4%	18,5%	27,3%	100,0%
	Összesen	14,0%	47,0%	17,3%	21,7%	100,0%
Magyar*	vezető	7,7%	62,8%	10,3%	19,2%	100,0%
	vállalkozó	6,5%	65,2%	15,2%	13,0%	100,0%
	értelmiségi fogl.	7,3%	69,1%	9,1%	14,5%	100,0%
	egyéni vállalkozó	3,2%	57,1%	19,0%	20,6%	100,0%
	hivatalnok, irodai	2,3%	68,2%	13,6%	15,9%	100,0%
	nem fizikai dolgozó (ügynök, eladó)	7,0%	71,9%	8,8%	12,3%	100,0%
	munkás (fizikai)	7,4%	70,2%	9,3%	13,2%	100,0%
	önálló gazdálkodó	4,2%	77,1%	6,3%	12,5%	100,0%
	nyugdíjas	6,1%	57,6%	21,2%	15,2%	100,0%
	munkanélküli		69,2%	23,1%	7,7%	100,0%
	háztartásbeli		100,0%			100,0%
	egyéb	20,0%	60,0%	10,0%	10,0%	100,0%
	nem választott	9,5%	64,3%	14,3%	11,9%	100,0%
	99 nem választott	15,4%	53,8%	15,4%	15,4%	100,0%
	Összesen	6,7%	66,8%	12,1%	14,5%	100,0%

Összes*	vezető	10,7%	52,1%	13,3%	23,9%	100,0%
	vállalkozó	8,6%	52,1%	17,1%	22,1%	100,0%
	értelmiségi fogl.	12,2%	58,8%	7,6%	21,4%	100,0%
	egyéni vállalkozó	12,4%	50,0%	17,4%	20,2%	100,0%
	hivatalnok, irodai	12,4%	56,4%	15,4%	15,8%	100,0%
	nem fizikai dolgozó (ügynök, eladó)	13,8%	51,6%	14,8%	19,8%	100,0%
	munkás (fizikai)	10,6%	55,6%	16,3%	17,5%	100,0%
	önálló gazdálkodó	8,9%	63,7%	13,7%	13,7%	100,0%
	nyugdíjas	15,0%	44,1%	19,4%	21,5%	100,0%
	munkanélküli	17,5%	50,9%	21,1%	10,5%	100,0%
	háztartásbeli	15,0%	45,0%	10,0%	30,0%	100,0%
	egyéb	18,2%	63,6%	9,1%	9,1%	100,0%
	nem választott	9,5%	64,3%	14,3%	11,9%	100,0%
	99 nem választott	13,9%	41,0%	18,4%	26,7%	100,0%
	Összesen	12,2%	51,9%	16,0%	19,9%	100,0%

Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ ($p < 0,05$) szinten.

A diákok két motivációt jelöltek meg, fontossági sorrendben. A másodlagos motivációkat területi okokból nem tudjuk ugyanolyan részletességgel tárgyalni, mint az elsődleges megjelölteket, ezért azt röviden ismertetjük. Megfigyelhetjük, hogy mindkét nemzetiség esetében a diploma munkaerőpiaci értéke és a diploma utáni könnyű elhelyezkedés együttesen a leggyakrabban említett másodlagos motiváció, amelyet követ az adott egyetemi képzés reputációja (*nagyon sok jót hallottam róla*). Egyébként a többi válasz eloszlik a többi lehetőség között (lásd 13. táblázat)

13. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad másodsorban? Válaszok nemek és nemzetiség szerint (N=3157)*

Nemzetiség	Román		Összesen	Magyar		Összesen
	Férfi	Nő		Férfi	Nő	
Nagyon sok jót hallottam róla.	21,4%	17,8%	19,0%	15,4%	18,2%	17,2%
Mindig is érdekelt ez a szakterület.	12,9%	12,6%	12,7%	18,2%	15,8%	16,7%
A diploma munkaerőpiaci értéke miatt.	5,0%	3,8%	4,2%	16,4%	14,5%	15,2%
A kedvező tandíjak miatt.	9,0%	8,2%	8,5%	7,9%	5,9%	6,6%
Diploma után könnyen fogok munkát találni.	19,2%	24,0%	22,4%	12,9%	14,5%	13,9%
Barátaim ajánlották.		0,1%	0,0%	7,5%	4,3%	5,4%
Szüleim javasolták.	3,0%	3,4%	3,3%	2,9%	3,5%	3,3%

Nemzetiség	Román		Összesen	Magyar		Összesen
	Férfi	Nő		Férfi	Nő	
Tanáraim ajánlották.	4,3%	4,7%	4,5%	7,9%	8,6%	8,3%
Véletlenül kerültem ide.	3,4%	3,7%	3,6%	4,3%	5,1%	4,8%
Egyéb okból	8,5%	8,5%	8,5%	5,7%	8,4%	7,5%
Nem válaszolt	13,2%	13,3%	13,3%	1,1%	1,4%	1,3%
Összesen	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ ($p < 0,05$) szinten.

SZAKVÁLASZTÁSI MOTIVÁCIÓK SZAKOK SZERINT

Megvizsgáltuk, hogy a különböző szakokon tanuló diákok milyen motivációt jelöltek meg az egyetemválasztást illetően. Először a diákokat nagy tudományterületek szerint csoportosítva vizsgáltuk meg, majd részletesebben is, szűkebb szakterületek, doméniumok/karok szerint. Előszörban a bölcsészettudományok és az élő természettudományok területén tanuló diákok említették nagyobb arányban, 60% körül, hogy őket mindig is érdekelte ez a szakterület, míg a társadalomtudományok képviselőinél a legalacsonyabb ez a motiváció (45 százalék), egzakt tudományoknál 52 százalék, és egyéb területeken 62 százalék. Nemzetiség szerint, míg a románok (arányaik miatt) az össznépszerűségi tendenciát hozzák, addig a magyarok egészen eltérően viselkednek: az élő természettudományok kiugranak az érdeklődés motivációjával (76 százalékkal), a többi szakterületek pedig eléggé hasonló arányokkal követik, 62–65 százalékkal (14. táblázat).

14. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Válaszok tudományterületek és nemzetiség szerint (N=3160)*

Nemzetiség		Miért ezt a szakot választottad elsősorban?				Összes
		Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíjak, ajánlották, véletlenül)	
Román*	Bölcsészettud (teol, színház)	13,0%	60,7%	8,4%	17,9%	100,0%
	Társadalomtudományok (jog, közgazdaság)	15,0%	41,7%	19,8%	23,5%	100,0%
	Élő term. tudományok (Bio, Földr, Körny.)	12,0%	50,1%	18,3%	19,5%	100,0%
	Egzakt tudományok (Mat-info, Fiz, Ké)	12,3%	48,3%	20,4%	19,0%	100,0%
	Egyéb (vegyes)	14,3%	55,4%	10,7%	19,6%	100,0%
	Összesen	13,9%	47,1%	17,6%	21,4%	100,0%

Nemzetiség		Miért ezt a szakot választottad elsősorban?				Összes
		Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíjak, ajánlották, véletlenül)	
Magyar*	Bölcsészettud (teol, színház)	7,3%	65,3%	7,3%	20,2%	100,0%
	Társadalomtudományok (jog, közgazdaság)	7,4%	63,3%	16,3%	13,1%	100,0%
	Élő term. tudományok (Bio, Földr, Körny.)	4,4%	76,7%	3,1%	15,7%	100,0%
	Egzakt tudományok (Mat-info, Fiz, Ké)	6,0%	62,1%	20,7%	11,2%	100,0%
	Egyéb (vegyes)	3,0%	68,2%	13,6%	15,2%	100,0%
	Összesen	6,1%	66,7%	12,4%	14,7%	100,0%
Összesen*	Bölcsészettud (teol, színház)	11,5%	61,9%	8,1%	18,5%	100,0%
	Társadalomtudományok (jog, közgazdaság)	13,5%	45,8%	19,1%	21,5%	100,0%
	Élő term. tudományok (Bio, Földr, Körny.)	9,6%	58,5%	13,6%	18,3%	100,0%
	Egzakt tudományok (Mat-info, Fiz, Ké)	10,4%	52,5%	20,5%	16,6%	100,0%
	Egyéb (vegyes)	8,2%	62,3%	12,3%	17,2%	100,0%
	Összesen	11,9%	52,1%	16,3%	19,7%	100,0%

Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ ($p < 0,05$) szinten.

A szakválasztási motivációk karok/szakok szerint nagy eltéréseket mutatnak. A román nemzetiségű válaszadók jóval átlag fölötti (60–70 százalékos) arányban mondták, hogy mindig is érdekelt a szakterület, ez tapasztalható a színház, szociológia, pszichológia, kémia, biológia és bölcsészettudományi szakokon. A legtöbb szakterületen (fizika, földrajz, jog, politika- és kommunikációtudomány, történelem és filozófia) a 46 százalékos átlag körüli arányban választották, hogy mindig is érdekelt őket, és néhány szakon (környezettudomány, közgazdaságtan területén) átlag alatt jelölték meg a szakmai érdeklődést, viszont annál többen a diploma értékét, hogy könnyen lehet munkát találni (31, illetve 26,8 százalék, lásd 15a. táblázat).

15a. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Román nemzetiségű diákok válaszai karok szerint (N=2363)*

Román nemzetiségűek Kar	Miért ezt a szakot választottad elsősorban?*				Összesen
	Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíjak, ajánlották, véletlenül)	
Biológia és Geológia	1,5%	63,2%	14,7%	20,6%	100,0%
Bölcsészettudományi	11,6%	57,2%	12,7%	18,5%	100,0%
Európai Tanulmányok	18,2%	30,6%	24,0%	27,3%	100,0%
Fizika	16,7%	44,4%	16,7%	22,2%	100,0%
Földrajz	13,6%	49,2%	16,1%	21,1%	100,0%
Jogtudományi	20,0%	53,3%	13,3%	13,3%	100,0%
Kémia és Vegyészmérnöki	11,1%	66,7%	22,2%		100,0%
Környezettudományi és Környezetmérnöki	13,1%	34,4%	31,1%	21,3%	100,0%
Közgazdaságtan és Gazdálkodástudományi	17,1%	41,5%	26,8%	14,6%	100,0%
Matematika és Informatika	15,4%	34,0%	24,2%	26,4%	100,0%
Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi	11,6%	53,2%	17,4%	17,9%	100,0%
Pszichológia és Neveléstudományok	13,5%	67,3%		19,2%	100,0%
Ortodox Teológia	11,0%	65,7%	10,5%	12,7%	100,0%
Színház és Televízió		100,0%			100,0%
Szociológia és Szociálismunkás-képz?	5,6%	72,2%	5,6%	16,7%	100,0%
Testnevelés és Sport	16,7%	38,2%	15,7%	29,4%	100,0%
Történelem és Filozófia	20,6%	52,9%	11,8%	14,7%	100,0%
Üzletkötő	14,3%	35,2%	15,4%	35,2%	100,0%
Egyéb egyetem, S-EMTE stb	14,3%	55,4%	10,7%	19,6%	100,0%
Összesen	14,0%	46,9%	17,3%	21,8%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ ($*p < 0,05$) szinten.

A magyar diákok szakválasztási motivációiban általában a nagyobb szakmai érdeklődés volt megfigyelhető, így a karok, szakok szerinti átlagok is magasabbak.

A legnagyobb arányban, sorrendben, a testnevelés és sport (92%) színház (87,5%), biológia és geológia (83%), pszichológia (82%), történelem és filozófia (73%), politika- és kommunikációtudományok (70%), földrajz (70%), a Sapientia EMTE kolozsvári szakjai (68%) szociológia és szociális munka (67%) szakokon válszolták, hogy mindig is érdekelte őket ez a szakterület. A legkisebb arányban jelölték meg az érdeklődést a környezettudomány, közgazdaságtan, és a teológiák területén. A diploma értékét, és hogy könnyű munkahelyet találni, az üzletkötő

(business) karon 40, az európai tanulmányokon 28, a közgazdaság-tudományon 24, a jogon 22, matematika és informatika karon 21 a kémia karon tanuló magyar diákoknak pedig a 20 százaléka válaszolta, mint szakválasztási motivációt (lásd 15b. táblázat).

15b. táblázat. *Miért ezt a szakot választottad elsősorban? Magyar nemzetiségű diákok válaszai karok szerint (N=797)*

Román nemzetiségűek		Miért ezt a szakot választottad elsősorban?*				Összesen
		Nagyon sok jót hallottam róla.	Mindig is érdekelt ez a szakterület.	Diploma értéke/ könnyen lehet munkát kapni	Egyéb (tandíjak, ajánlották, véletlenül)	
Kar						
	Biológia és Geológia	5,4%	83,8%	2,7%	8,1%	100,0%
	Bölcsészettudományi	5,9%	64,7%	8,8%	20,6%	100,0%
	Európai Tanulmányok		50,0%	28,6%	21,4%	100,0%
	Fizika	7,1%	57,1%	21,4%	14,3%	100,0%
	Földrajz	4,4%	70,6%	4,4%	20,6%	100,0%
	Jogtudományi	22,2%	55,6%	22,2%		100,0%
	Kémia és Vegyészmérnöki	8,6%	60,0%	20,0%	11,4%	100,0%
	Környezettudományi és Környezetmérnöki	12,5%	43,8%	12,5%	31,3%	100,0%
	Közgazdaságtan és Gazdálkodás-tudományi	9,0%	51,9%	24,1%	15,0%	100,0%
	Matematika és Informatika	4,5%	64,2%	20,9%	10,4%	100,0%
	Politika-, Közigazgatás- és Kommunikáció-tudományi	9,4%	70,3%	6,3%	14,1%	100,0%
	Pszichológia és Nevelés-tudományok	3,3%	82,0%	4,9%	9,8%	100,0%
	Református Tanárképző	11,8%	52,9%	17,6%	17,6%	100,0%
	Római Katolikus Teológiai	18,2%	54,5%		27,3%	100,0%
	Színház és Televízió		87,5%		12,5%	100,0%
	Szociológia és Szociális-munkás-képző	14,0%	67,4%	7,0%	11,6%	100,0%
	Testnevelés és Sport		92,5%		7,5%	100,0%
	Történelem és Filozófia	5,3%	73,7%		21,1%	100,0%
	Üzletkötő		60,0%	40,0%		100,0%
	Egyéb egyetem, S-EMTE Kolozsvár	3,0%	68,2%	13,6%	15,2%	100,0%
Összesen		6,6%	66,4%	12,3%	14,7%	100,0%

*Az összefüggés szignifikáns a Khi-négyzet próba alapján, $p < 0,01$ ($*p < 0,05$) szinten.

A SZAKVÁLASZTÁS ÉS A TÁRSADALMI HÁTTÉR TÖBBVÁLTOZÓS MODELLJE

A szakválasztás motivációinak vizsgálatához többféle többváltozós módszerrel is próbálkoztunk. Azt próbáltuk megvizsgálni, hogy a szakmai érdeklődés, illetve a diploma értéke és munkaerőpiaci hasznosíthatósága mint motiváció mennyire magyarázható a diákok társadalmi hátterével, erőforrásaival. A társadalmi háttérváltozók a következők voltak (dummy változóként): nem, településtípus (külön megyeszékhely, más város, falu), szülők iskolázottsága (egyetem, érettségi külön), az apa foglalkozása (vezető, vállalkozó-e külön), szülőktől kapott havi pénzösszeg leiben, és két sajátos változó: járt-e már külföldön, és az angol nyelvismeret. A külföldi látogatás is mutatja a családi hátteret: hogy mennyire mobilis valaki, és van-e rá erőforrása.

Először a regresszió módszerével próbálkoztunk, azon belül a logisztikus regresszióval. A függő változó a szakválasztás, azon belül külön, hogy a szakmai érdeklődést választotta, majd külön modellben, ha a diploma értékét, gyors munkahelyi konverzióját választotta. A logisztikus regressziós modell magyarázó ereje 10% alatti volt csupán (Cox & Snell $R=0,34$, Nagelkerke $R=0,05$), és a külföldön járás, illetve, ha mesteri képzésben tanult, a nemek közül a fiú volt jelentősebb a magyarázó koefficiensek közül, amelyek a nagyobb érdeklődést mutatták, az apa érettségi szintű iskolázottsága pedig negatívan hatott.

Ezt követően, a többdimenziós skálázás ALSCAL modelljével próbálkoztunk, ahol ugyanezeket a független változókat használtuk, megnézve, hogy ezek mennyire esnek közel a szakválasztásban az érdeklődéshez vagy a diploma fontosságához/értékesíthetőségéhez, nemzetiség és az oktatás nyelve szerint. A modell fontosabb indikátorai a 16 táblázatban olvashatók.

16. táblázat. *A többdimenziós Alscal skála indikátorai (Stress érték, RSQ)*

Modellek	Értékek
Nemzetiség: román	Stress = .17846 RSQ = .82993
Nemzetiség: magyar	Stress = .16739 RSQ = .86607
Tannyelv: román	Stress = .19342 RSQ = .80885
Tannyelv: magyar	Stress = .16435 RSQ = .86866

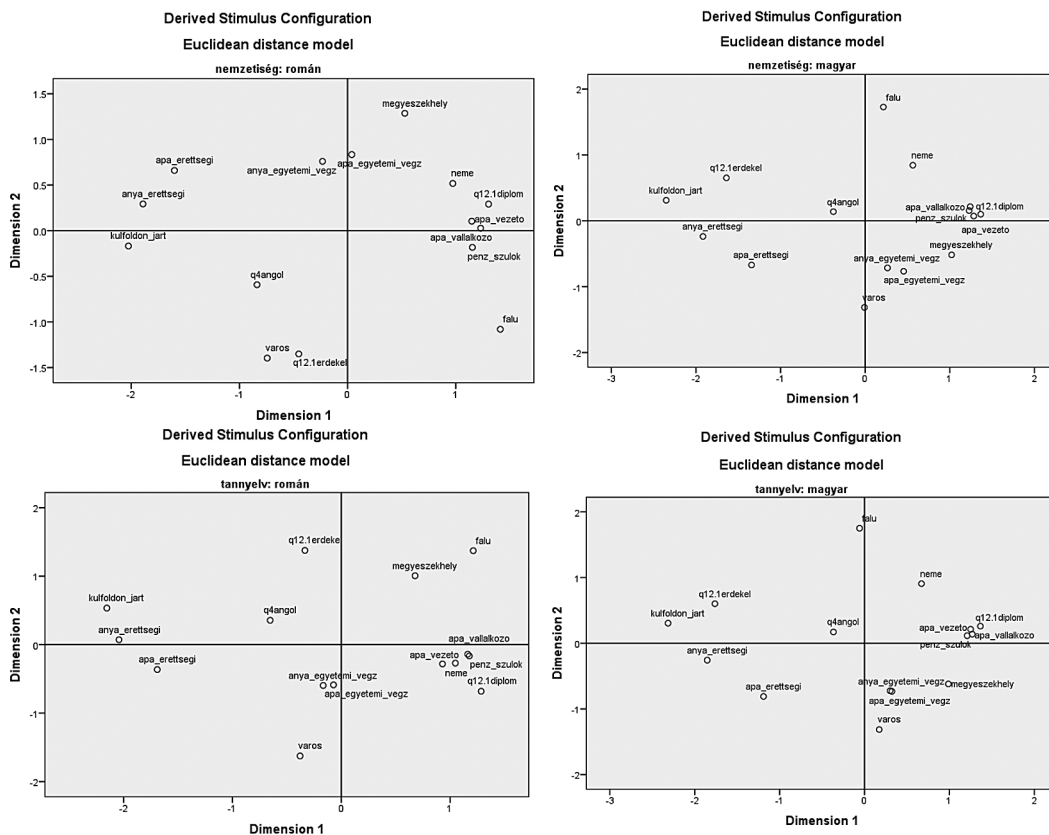
Megj. Az eljárás 5–6 iteráció után leállt, mind a négy esetben.

A modellek alapszerkezete hasonló. A modellekben az első dimenzió inkább a kulturális és gazdasági tőke mentén oszlik meg, a függőleges tengely valamiféle térbeli strukturálódást mutat.

A román nemzetiségű diákok modelljében a szakválasztási érdeklődéshez legközelebb a városi származás és az angol nyelvismeret áll, és a bal alsó mezőben található, a diploma pedig a vízszintes tengelyhez közel, a közel álló változók pedig az apa vállalkozói vagy vezető státusza, és a szülőktől kapott pénz. A magyar nemzetiségű diákok esetében a szakmai érdeklődés a bal felső mezőbe került, és hozzá közel áll a külföldön járás, valamint az anya érettségi szintű iskolázottsága, míg a diplomaszerzési motiváció a románokhoz hasonló helyen, és hasonló társadalmi változókönyezetben található.

A román tannyelvű diákok esetében a szakmai érdeklődés átkerül a bal felső mezőbe, és az angol nyelv áll hozzá a legközelebb, akárcsak a nemzetiség esetében, de a származási település megváltozik, közelebb van a megyeszékhely, mint a más város. A magyar nyelven tanuló diákok

esetében a modell nagyon hasonló a nemzetiségi modellhez, tehát a románul tanuló diákok nem képeznek sajátos szociológiai szegmenst (lásd 1. ábra).



1. ábra. Többdimenziós skálázás modelljei, a szakválasztás motiváció, társadalmi háttérváltozók szerint, nemzetiség és tannyelv szerint, Alscal módszer (N=3150)

AZ OKTATÁSI KOMPETENCIÁK PERCEPCIÓJA (KÖZÉPISKOLA, EGYETEM) ÉS SZAKVÁLASZTÁSI MOTIVÁCIÓK

A középiskola és a jelenlegi felsőoktatási intézmény által továbbított kompetenciákat két kérdésblokkal vizsgáltuk, amelyeknek itemjei nagyjából azonosak voltak. Ezzel az eljárással egyrészt azt akartuk megtudni, hogy az iskolai életút során hogyan alakulnak az egyes oktatási szintekhez kapcsolódó kompetenciák, melyek azok, amelyeket inkább az alsóbb, és melyek azok, amelyek a felsőbb szinteken relevánsak. Másrészt, mivel a kompetenciák megléte a válaszadó szempontjából konkrét intézményhez kötött, valójában képet kaphatunk arról is, hogy a különféle tannyelvű oktatási intézmények eltérő mértékben nyújtanak-e diákjaik számára alkalmazható tudást.

A középfokú oktatás legnagyobb „erénye” az egyetemi továbbtanulás, a másik végleten pedig az álláskeresés elősegítése szerepel, ami egyáltalán nem meglepő, hiszen olyan személyek voltak a célcsoportunkban, akik jelenleg is felsőoktatási intézményben vannak. A többi – közbülső szintre helyezett – kompetencia és készség viszont sok esetben szignifikáns eltérést mutat a tannyelv szerint: a magyar iskolák, úgy tűnik, erősebbek az önállósodás kialakításában, a baráti kapcsolatok megerősítésében és a magolás elutasításában, a román iskolák viszont erősebbek a szakmai kapcsolatok megerősítésében, illetve az internet szakmai célú használatában és valamely idegen nyelv beszédszintű elsajátításában is. Ez utóbbiban természetesen az egyéb (elsősorban angol és német) tannyelvű iskolák erősek, de mindenképpen szembeötlő, hogy a magyar iskolák – a percepciók szintjén legalábbis – nem képesek idegen nyelvet olyan mértékben megtanítani, mint a más tannyelvűek, holott, itt már eleve adott a román nyelv mint „tanítandó” idegen nyelv.⁵ A vizsgált kompetenciák közül a problémamegoldó és alkalmazkodó képesség azonos mértékben van jelen a különféle tannyelvű iskolák esetében. (lásd 17. áblázat)

17. táblázat. *Milyen mértékben segítette egykori középiskolád az alábbiakat...? (N=3227, átlagok, ahol: 1 – egyáltalán nem; ... 4 – nagymértékben)*

	középiskola tannyelve			Összesen	szign
	magyar	román	egyéb		
egyetemi továbbtanulásodat	3,25	3,31	3,29	3,29	0,303
majdani álláskeresésedet	2,50	2,27	2,41	2,33	0,000
önállósodásodat	2,82	2,49	2,63	2,57	0,000
szakmai kapcsolataid kialakulását	2,26	2,58	2,62	2,51	0,000
baráti kapcsolataid kialakulását	3,39	3,23	3,39	3,27	0,000
problémamegoldó képességed fejlődését	3,03	3,02	3,00	3,02	0,892
alkalmazkodó képességed fejlődését	3,10	3,11	3,22	3,11	0,203
nagy mennyiségű információ gyors megtanulását, elsajátítását (magolást)	2,70	3,04	3,02	2,96	0,000
valamely idegen nyelv beszédszintű elsajátítását	2,82	3,04	3,40	3,01	0,000
internet szakmai célú használatát	2,56	2,70	2,80	2,67	0,001

Kérdés azonban, hogy mi történik ezekkel a hozott kompetenciákkal, készségekkel a felsőoktatásban. Melyek azok, amelyeket képes továbbfejleszteni a felsőoktatás, és melyeket esetleg nem tud kihasználni? Ezért, ugyanazokkal az itemekkel rákérdeztünk arra is, hogy a jelenlegi felsőoktatási intézmény milyen mértékben segíti e készségeket. Ezúttal is a továbbtanulás kapta legmagasabb átlagot, a sorrend végén pedig az idegen nyelv elsajátítása szerepelt. A felsőoktatás

5 E jelenség természetesen ismerős, és elvezethet a román nyelv tanításának módszertani vonatkozásaiig is. Ha magyar tannyelvű iskolába járó alanyaink nem a román nyelvre, hanem általában idegen nyelvre gondoltak e kérdés megválaszolásakor, akkor még inkább szembeötlő, hogy a diákok úgy érzik, gondok lehetnek az idegen nyelv kommunikációs szintű elsajátítása terén.

tannyelve szerint vizsgálva, majdnem mindegyik készség vonatkozásában szignifikáns eltéréseket tapasztalni: a magyar tannyelvű egyetemi képzésre járók intézményei az önállósodás, a baráti kapcsolatok szintjén jeleskednek, ugyanakkor szembeötlő ezúttal is az idegen nyelv elsajátításának alacsony mértéke, a román tannyelvűek pedig a továbbtanulási aspirációk, a problémamegoldó képesség területén, valamint az internethasználat és idegen nyelv elsajátítása területén erősebbek. (lásd 18. áblázat)

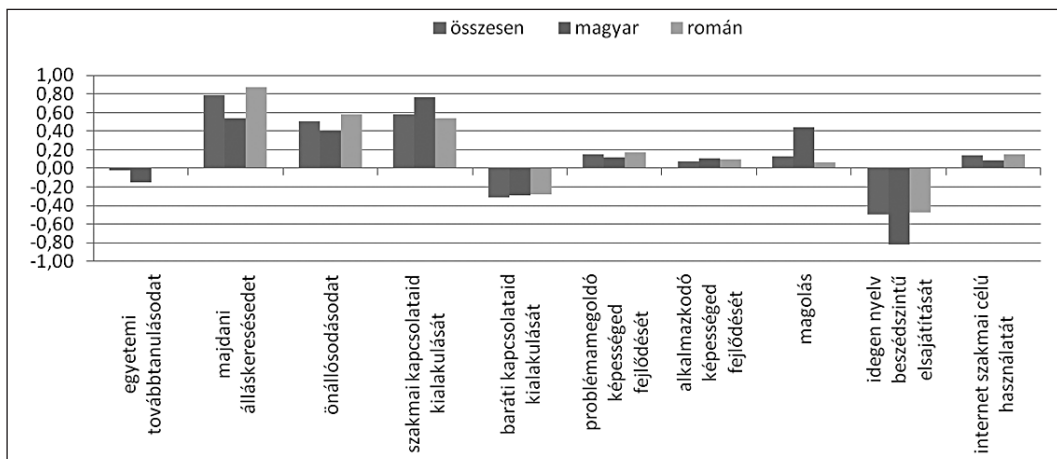
18. táblázat. *Milyen mértékben segíti jelenlegi intézményed az alábbiakat...? (N=3226, átlagok, ahol: 1 – egyáltalán nem; ... 4 – nagymértékben)*

	felsőoktatás tannyelve					
	angol	magyar	német	román	összesen	szign.
posztgraduális továbbtanulásodat	3,30	3,10	3,14	3,31	3,27	0,00
majdani álláskeresődet	3,13	3,04	3,17	3,14	3,12	0,07
önállósodásodat	2,97	3,22	3,00	3,07	3,09	0,00
szakmai kapcsolataid kialakulását	3,01	3,03	2,95	3,13	3,10	0,01
baráti kapcsolataid kialakulását	2,83	3,10	2,80	2,95	2,96	0,00
problémamegoldó képességed fejlődését	3,07	3,15	2,86	3,20	3,17	0,00
alkalmazkodó képességed fejlődését	3,06	3,21	3,02	3,21	3,19	0,01
nagy mennyiségű információ gyors megtanulását, elsajátítását	2,90	3,14	2,81	3,11	3,09	0,00
valamely idegen nyelv beszéd szintű elsajátítását	2,96	2,00	2,99	2,57	2,51	0,00
internet szakmai célú használatát	2,95	2,65	2,73	2,85	2,82	0,00

A felsőoktatási képzés szerepének értékelése céljából vessük össze részletesebben a román és magyar tannyelvű képzésekre járók véleményét a középiskola és felsőoktatás megítélése vonatkozásában. A két intézménytípus értékelése során kapott átlagok különbsége választ ad arra, milyen mértékben képes a felsőoktatás bizonyos képességek megerősítésére vagy gyengítésére. Az 2. ábra pozitív tartománya azt jelenti, hogy a felsőoktatás hozzá tudott tenni a hozott kompetenciákhoz, a negatív tartomány a készségek, képességek időbeli, azaz a középiskola utáni időszakra tevődő felsőoktatásban történő csökkenésére utal.

Összességében megállapítható, hogy két területen, a baráti kapcsolatok kialakulása valamint az idegen nyelv elsajátítása területén van (átlagbeli) csökkenés. Előbbi azt jelenti, hogy az egykori középiskolai kapcsolatok oly mértékben beágyazódnak, hogy az egyetemisták csak kisebb mértékben képesek egyetemi tanulmányaik alatt új barátokra szert tenni. Az utóbbit többféle képpen értelmezhetjük: egyrészt utalhat arra, hogy a felsőoktatásban nem tanulnak meg új idegen nyelvet, hiszen a középiskolában ez már megtörtént, de utalhat arra is, hogy a felsőoktatás még annyira sem képes az idegen nyelv elsajátítását elősegíteni, mint a középiskola. A többi képesség vonatkozásában kisebb-nagyobb mértékű elmozdulás tapasztalható a középiskolai átlagokhoz képest, de helyenként lényegesek a felsőoktatás tannyelve szerinti eltérések: a továbbtanulási láz a magyar tannyelvű diákok esetében alacsonyabb, de előrelépés történt a szakmai kapcsolatok alakulása terén, ugyanakkor mégsem érzékelik olyan mértékben azt, hogy

az egyetem segíti a majdani álláskeresésüket, mint a románul tanuló diákok. Az is egyértelműen kiderül az összevetésből, hogy a magyar diákok egyetemi éveik alatt „felzárkóztak” magolásból: míg a középiskolában úgy érezték, hogy ez annyira nem volt jellemző, a felsőoktatásban rá vannak kényszerítve a nagy mennyiségű információ gyors elsajátítására.



2. ábra. *Képességátlag-különbségek a felsőoktatás és középiskola között
(Milyen mértékben segíti az intézmény...)*

A magyar nyelvű képzésre járók idegen nyelv kommunikáció szintű elsajátításával kapcsolatos értékelése rendkívüli szembeötlő: mint korábban láttuk, a magyar középiskolába járók eleve úgy érezték, hogy intézményük csak viszonylag kis mértékben tudott segíteni egy idegen nyelv elsajátításában, és úgy tűnik, a felsőoktatás nemhogy kompenzálná ezt, hanem még annyira sem képes ebben segíteni, mint az egykori középiskola. Ha ezt tovább vizsgáljuk aszerint, hogy a magyar diákok anyanyelvükön vagy románul (vagy más nyelven) tanulnak-e, akkor még markánsabb azok nyelvi hátránya, akik anyanyelvükön tanulnak. A kompetenciákat, készségeket a középiskolát magyarul végzők körében aszerint vizsgálva, hogy jelenleg milyen tannyelvű képzésben vesznek részt (ld. 19. táblázat) azt láthatjuk, hogy csak 4 területen vannak szignifikáns eltérések: a posztgraduális továbbtanulás, a szakmai és baráti kapcsolatok kialakulása, valamint az idegen nyelv elsajátítása terén.

Úgy tűnik, a továbbtanulási aspirációkat, az idegennyelv elsajátításának lehetőségét csökkenti az anyanyelvű felsőoktatási képzés a románul vagy más nyelven tanulókhöz képest. Igaz, „cserében”, a magyarul tanulók szakmai és informális kapcsolathálója nagyobb mértékben bontakozik ki, mint azoké, akik román nyelvű képzésben vesznek részt.

19. táblázat. *A középiskolai tanulmányokat magyar nyelven folytatók értékelése jelenlegi felsőoktatási intézményükről, jelenlegi tannyelv szerint (átlagok, ahol: 1 – egyáltalán nem; ... 4 – nagymértékben)*

Milyen mértékben segíti jelenlegi intézményed az alábbiakat...?	Felsőoktatás tannyelve					
	angol	magyar	német	román	összes	szign
posztgraduális továbbtanulását	3,42	3,10	2,93	3,22	3,14	0,040
majdani álláskeresését	3,30	3,04	2,80	3,04	3,05	0,235
önállósodását	3,13	3,23	3,23	3,18	3,22	0,853
szakmai kapcsolataid kialakulását	2,90	3,03	2,55	2,75	2,96	0,007
baráti kapcsolataid kialakulását	2,91	3,11	2,80	2,72	3,02	0,000
problémamegoldó képesség fejlődését	3,13	3,16	2,66	3,11	3,14	0,392
alkalmazkodó képesség fejlődését	3,13	3,22	3,27	3,13	3,19	0,630
nagy mennyiségű információ gyors megtanulását, elsajátítását	2,87	3,15	3,18	3,07	3,12	0,226
valamely idegen nyelv beszéd szintű elsajátítását	3,03	1,99	2,73	2,69	2,20	0,000
internet szakmai célú használatát	2,80	2,65	2,82	2,69	2,67	0,799

Az eredeti 10 itemet faktorelemzéssel igyekeztünk leszűkíteni, és úgy tűnik, hogy a középiskola által nyújtott készségek három markáns kompetencia-dimenzióra redukálhatók: egyrészt, körülírható egy karrierépítéssel kapcsolatos dimenzió, egy általánosabb egyéni és szociális kompetenciákat tartalmazó dimenzió, valamint egy nyelvi-digitális kompetenciákat tartalmazó háttér-aspektus. (ld. 20 táblázat)

20. táblázat. *A középiskolai kompetenciák háttér dimenziói (faktorelemzés)*

	Faktor		
	karrierépítés	általános kompetenciák	nyelvi-digitális kompetenciák
magyarázottság	21,6%	21,4%	14,2%
majdani álláskeresését	,784		
önállósodását	,716		
szakmai kapcsolataid kialakulását	,567		
alkalmazkodó képesség fejlődését		,745	
problémamegoldó képesség fejlődését		,741	
baráti kapcsolataid kialakulását		,457	
internet szakmai célú használatát			,655
valamely idegen nyelv beszéd szintű elsajátítását			,573

Megj. Extraction Method: Maximum Likelihood.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Ha a fenti dimenziók faktorszórjainak átlagait középiskolai tannyelv szerint vizsgáljuk, az rajzolódik ki, hogy a magyar tannyelvű iskolák a karrierépítés dimenziójában erősebbek, míg a nyelvi-digitális kompetenciák kifejesztése inkább a román (és angol vagy német) tannyelvű iskolák erőssége. Mondhatni, az eltérő tannyelvű iskolák eltérő mértékben fejlesztették ki a diákok készségeit, azaz létezik egy erős intézményi hatás. Az általános és társas kompetenciák nem strukturálódnak tannyelv szerint.

21. táblázat. *A középiskolai kompetenciák tannyelv szerint*

középiskola tannyelve	karrierépítés	általános kompetenciák	nyelvi-digitális kompetenciák
magyar	0,1541	-0,0004	-0,1709
román	-0,0496	-0,0032	0,0373
egyéb	-0,0030	0,0432	0,2288
szign.	0,000	0,787	0,000

A középiskolai és felsőoktatás által nyújtott kompetenciák közötti különbségek a látens dimenziókban is tetten érhetők. A felsőoktatás vonatkozásában faktorelemzéssel, jó illeszkedéssel az eredeti 10 itemből 6-ot sikerült megőrizni, amelyek két dimenziót rajzoltak ki: egy általánosabb kompetencia dimenziót, illetve egy karrierépítési értékeket tartalmazó faktort. Ez azt is jelenti, hogy míg a középiskolai kompetenciák szintjén határozottan megjelent a nyelvi-digitális dimenzió, itt mondhatni (statisztikailag) eltűnt. Ez újra megerősíti azt, hogy e készségek az egyetemisták esetében már oly mértékben kialakultak, hogy vélhetően a felsőoktatásban már nem bírnak relevanciával.

22. táblázat. *Felsőoktatási kompetenciák háttérdimenziói (faktorelemzés)*

	Faktor	
	általános kompetenciák	karrierépítés
alkalmazkodó képesség fejlődését	,836	
problémamegoldó képesség fejlődését	,719	
baráti kapcsolataid kialakulását	,467	
majdani álláskeresésedet		,874
önállósodásodat		,606
posztgraduális továbbtanulásodat		,438

Megj. Extraction Method: Maximum Likelihood.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Kutatási kérdésként merül fel továbbá, hogy a kompetenciák percepciójának van-e valamilyen osztályspecifikus vagy más szociológiailag megragadható jellege. A felsőoktatási kompetenciák percepciójánál azt láthatjuk, hogy a tannyelvnek szignifikáns hatása van: az általános kompetenciák szintjén a német vagy angol nyelvű képzésben részt vevők alacsonyabb értékeket mutatnak, a karrierépítés szintjén pedig a magyarul tanulók percepciója átlag alatti: úgy tűnik,

a kolozsvári magyar nyelvű képzésben részt vevő egyetemisták kisebb mértékben gondolják azt, hogy intézményük segíti őket a karrierépítésben. A településtípus szerinti átlagokat vizsgálva, az az érdekesség bukkan fel, hogy a kisebb településekről származók nagyobb mértékben gondolják azt, hogy segíti őket intézményük mindkét kompetenciadimenzió megerősítésében: a falvakra származók mintha „hálásabbak” lennének saját felsőfokú intézményüknek, azaz esetükben az intézmény hozzáadott értéke mintha nagyobb lenne. A tanulmányaikat magyarul végzők esetében ez csak az általános kompetencia dimenzióban mutatható ki.

23. táblázat. *Felsőoktatási kompetenciák társadalmi háttér szerint (faktorelemzés)*

Felsőoktatás tannyelve		kompetencia	karrier
	angol	-0,1946	0,0341
	magyar	0,0337	-0,0957
	német	-0,2909	0,0141
	román	0,0234	0,0176
	Összesen	0,0000	0,0000
Településtípus	szign.	0,000	0,075
	faluközség	0,0527	0,0587
	város	0,0094	-0,0144
	megyeszékhely	-0,0749	-0,0438
	Összesen	0,0000	0,0000
	szign.	0,011	0,047

KÖVETKEZTETÉSEK

A kolozsvári tudományegyetemeken tanuló diákok társadalmi háttérét vizsgálva nemzetiség szerint, elmondhatjuk, hogy a legerősebb tényező a szülők magas iskolázottsága és az átlagosnál magasabb foglalkozási státusza: különösen az egyetemet végzett és érettségizett szülők gyermekei kerülnek be, jelentős arányban a vezetők és a vállalkozók gyermekei. Az értelmiségi és fizikai munkásszármazású fiatalok a szülők össznépességi arányait követik, a deprivált kategóriák és az alacsony iskolázottságúak gyermekei pedig nagyok kis arányban kerülhetnek be ezekre az egyetemekre (a számok alapján ezt elsősorban a BBTE-re jelenthetjük ki). Tehát, nem annyira a hagyományos „munkásosztályi” származású fiatalok bekerülési esélyei az igazán alacsonyak, hanem inkább a „kétharmados” társadalom-megközelítésben (Natter-Riedlsperger 1988, id. Spéder 2002.27–28) értelmezhető depriváltak, a „társadalomalatti” osztályból származó fiatalok aránya alacsony a vizsgált kolozsvári diáknépességben. Erre magyarázatként, segítségül hívhatjuk a Husley-féle strukturális megközelítést, miszerint a felsőoktatás expanziójával már a nagyobb egyetemeken sem tudják biztosítani a szükséges létszámokat a középosztálybeli, magasabb iskolázottságú és foglalkozási státuszú, magasabb jövedelmű szülők gyermekei, ezért esélyt kapnak a munkásszármazású, érettségi nélküli szakiskolát végzettek gyermekei is a felsőoktatási rendszerbe való bekerülésre. Ezzel együtt, az erdélyi magyar aktív korú, tehát a diákok szüleinek populációját képező népesség jelentős része, akár egyharmada is, olyan deprivált kategóriákhoz

tartozik (lásd Veres 2014), akiknek gyermekei nagyon kis arányban vannak képviselve a vizsgált diákpapulációban belül.

A román fiatalok arányában még hangúlyosabb ez a társadalmi reprodukciós hatás, mint a magyar diákok körében, ahol, úgy tűnik, szélesebb körből rekrutálódnak a magyar diákok (ez az eredmény már tartós tendencia, 2006-ban is mértük: Veres 2007a-b).

A szakválasztási motivációkban jelentősebb eltérést figyeltünk meg nemzetiség szerint, mint más szocio-demográfiai háttérváltozók szerint. A magyar diákok kétharmados többsége a szakterület iránti érdeklődést jelölte meg a szakválasztás fő motivációjaként, a román diákoknak pedig kevesebb, mint fele. Ezt a mértékű eltérést önmagában nem sikerült magyarázni. A szakválasztási motivációban csak mint „gyenge” magyarázó tényező jelent meg a társadalmi származási háttér, mármint az, hogy az alacsonyabb iskolázottságú és foglalkozási státuszú szülők gyermekei nagyobb mértékben jelölték meg a szakválasztás motivációjaként a diplomaszerezést, illetve annak munkaerőpiaci hasznosíthatóságát, de körükben is arányaiban első helyen a szakterület iránti érdeklődés maradt.

A társadalmi háttér gyenge magyarázó elvként jelenik meg a felsőoktatásba való bekerülésben, és közvetve a szakválasztási motivációk társadalmi háttérváltozóinak szerepében, akárcsak Mare (1980) modelljében, az AEÁ-ban végzett vizsgálatokban.

A szakválasztási motivációk szakok, karok szerinti sajátosságait vizsgálva, megfigyelhető volt, hogy a szakterület iránti érdeklődés dominál egyes társadalomtudományi szakok, és az élő természettudományok területén, míg, más szakok diákjaihoz képest, jelentősebb motiváció a diploma munkaerőpiaci értéke a business, közgazdaságtan és a környezettudomány területén, de itt vannak nemzetiségi „hangsúlyok” is. Megfigyelhető, hogy a szakválasztási motivációk igazolják a Zinnecker féle társadalmi reprodukciós tendenciát is, hogy azokat motiválja inkább a gyors elhelyezkedést nyújtó diplomát adó szakok választása, akik a gazdasági osztályfrakciókhoz tartoznak, (alacsonyabb iskolázottságú önállók, kisvállalkozók, vezető beosztású szülők), és a munkaerőpiacra való belépés gyorsításában érdekeltek, többnyire gyakorlati jellegű diplomával, míg az értelmiségi származásúak sokkal inkább a szakmai érdeklődésre fektetik a hangsúlyt, és olyan szakokon tanulnak, ahol a tudásszerzés, a kulturális tőkefelhalmozás jellemző.

Tanulmányunkban megvizsgáltuk azt is, a jelenlegi egyetemisták mit gondolnak egykori középiskolájuk és jelenlegi intézményük által nyújtott különféle készségek, kompetenciák elsajátításának mértékéről. A magyar tannyelvű középiskolába járók, úgy tűnik, erősebbek az önálló sodás kialakításában, a baráti kapcsolatok megerősítésében és a magolás elutasításában, a román iskolákba járók viszont erősebbeknek mutatkoztak a szakmai kapcsolatok megerősítésében, illetve az internet szakmai célú használatában és valamely idegen nyelv beszéd szintű elsajátításában is. A felsőoktatásba kerülve a magyar diákok esetében az idegen nyelv elsajátítása területén nemhogy csökkent volna e hátrány, hanem a jelenlegi intézményük még annyira sem képes ebben segíteni, mint az egykori középiskola. A magyar diákok kb. 30–31 százaléka nem anyanyelven tanul a felsőoktatásban, és e tényezőket tovább árnyalva eszerint, azt is láttuk, még markánsabb azok idegen nyelvi kommunikációs hátránya, akik anyanyelvükön tanulnak. A képességek meglétét település típus szerint vizsgálva, kimutatható, hogy a kisebb településekről származók nagyobb mértékben gondolják azt, hogy segíti őket intézményük: a falvakról származók mintha „hálásabbak” lennének saját felsőfokú intézményüknek, azaz esetükben az intézmény hozzáadott értéke nagyobb.

SZAKIRODALOM REFERENCES

1. Boudon, Raymond (1974). *Education, Opportunity and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. Wiley, New York.
2. Bourdieu, Pierre (1978). Az iskolai kiválóság és a francia oktatási rendszer értékei, In: uő: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése* (válogatta Ferge Zs.). Budapest. Gondolat, 1978.
3. Goldthorpe, John (1996). Class Analysis and the Reorientation of Class Theory: the Case of Persisting Differentials in Educational Attainment. *British Journal of Sociology*, 47.
4. Csata Zsombor (2005). Az iskolázottsági esélyek társadalmi meghatározottsága az erdélyi magyar fiatalok körében. In: Veres V. – Gábor K. (szerk.): *Perifériából a centrumba*, Belvedere, Szeged.
5. Mare, Robert (1980). Social Background and School Continuation Decisions. *Journal of the American Statistical Association* 75.
6. INS (2013). Recensământul populației și al locuințelor din România, la 20 octombrie 2011, vol I. *Populație – Structură demografică*, INS, Bukarest.
7. Papp Attila (2008). Átmenetben: a romániai magyarok társadalmi pozícióinak alakulása 1992–2002 között *REGIO: KISEBBSÉGTUDOMÁNYI SZEMLE* 19: (4) 155 – 2 30.
8. Papp Attila (2015). Minőség az oktatásban a Kárpát-medencében végzett empirikus kutatásokról a kisebbségi oktatás értékei és kihívásai.(előadás), Nemzetpolitikai Kutatóintézet konferenciája Duna ház, Torockó, 2015. október 29. (http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/7/0000011527/Papp%20Z.%20Attila.pdf)
9. Scott John (1996). Comment on Goldthorpe. *British Journal of Sociology*, 47
10. Shavit, Yossi – Arum, R. – Gamoran, A (2007). *Stratification in Higher Education. A Comparative Study*, Stanford University Press, Stanford.
11. Shavit, Y. – Blossfeld, H. P. (1993). *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Colo: Westview Press.
12. Spéder Zsolt (2002). *A szegénység változó arcai - Tények és értelmezések Századvég*, Budapest.
13. Veres Valér (1998). Pénz vagy tudás? A kolozsvári román és magyar egyetemisták társadalmi háttere és az értelmiségi utánpótlás sajátosságai. *Korunk*, 1998/6. <http://www.hhrf.org/korunk/9806/6k05.htm>
14. Veres Valér (2007a). Eșantionul cercetării și situația materială a studenților UBB. In: Miscoiu, S. (szerk.): *Percepții și atitudini ale studenților Universității „Babeș-Bolyai” fata de Uniunea Europeană*. EFES, Kolozsvár, 15–40.
15. Veres Valér (2007b). Tendințe de întărire a clasei de mijloc în rândul tinerilor. In: Mitulescu, Sorin (szerk.): *Studii în domeniul tineretului*. Ed. Didactică și Pedagogică, R. A., Bukarest, 32–46.
16. Veres Valér (2014). Társadalmi rétegződés és anyagi-jövedelmi különbségek Magyarországon és az erdélyi magyarság körében. *Szociológiai Szemle* 24. évf. 2014/2.
17. Veres Valér (2015). *Népességszerkezet és nemzetiség*. Egyetemi Kiadó, Kolozsvár.
18. Zinnecker, Jürgen (1992). A fiatalok a társadalmi osztályok terében. In: *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. Gábor Kálmán (szerk.), Szeged.

MELLÉKLETEK

1. melléklet. A diákok eloszlása karok, nemzetiség és a származás településtípusa szerint

Kar	Milyen jellegű településen éltél?						Összes
	Román			Magyar			
	falu/ község	város	megyeszékhely	falu/ község	város	megyeszékhely	
Biológia és Geológia Kar	14,7%	39,7%	45,6%	48,6%	37,8%	13,5%	100,0%
Bölcsészettudományi Kar	30,6%	46,2%	23,1%	35,3%	38,2%	26,5%	100,0%
Európai Tanulmányok Kar	24,0%	42,1%	33,9%	38,5%	23,1%	38,5%	100,0%
Fizika Kar	29,4%	47,1%	23,5%	28,6%	35,7%	35,7%	100,0%
Földrajz Kar	29,1%	42,7%	28,1%	33,8%	36,8%	29,4%	100,0%
Görögkatolikus Teológia és Tanárképző Kar	26,7%	46,7%	26,7%				
Jogtudományi Kar	33,3%	44,4%	22,2%	45,7%	28,6%	25,7%	100,0%
Kémia és Vegyészmérnöki Kar	19,7%	54,1%	26,2%		43,8%	56,3%	100,0%
Környezettudományi és Környezetmérnöki Kar	26,8%	63,4%	9,8%	36,1%	37,6%	26,3%	100,0%
Közgazdaságtan és Gazdálkodástudományi Kar	33,1%	41,9%	24,9%	29,9%	40,3%	29,9%	100,0%
Matematika és Informatika Kar	25,3%	41,1%	33,7%	34,4%	43,8%	21,9%	100,0%
Ortodox Teológia és Tanárképző Kar	50,0%	32,7%	17,3%				
Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Kar	28,9%	43,3%	27,8%	47,1%	29,4%	23,5%	100,0%
Pszichológia és Neveléstudományok Kar	30,6%	45,9%	23,5%	40,0%	40,0%	20,0%	100,0%
Református, római Katolikus Teológiai Kar				25,0%	50,0%	25,0%	100,0%
Színház és Televízió Kar	16,7%	50,0%	33,3%	36,4%	40,9%	22,7%	100,0%
Szociológia és Szociálismunkás-képző Kar	33,3%	44,1%	22,5%	50,0%	37,5%	12,5%	100,0%
Történelem és Filozófia Kar	29,4%	38,2%	32,4%	35,0%	45,0%	20,0%	100,0%
Üzletkötő (Business) Kar	27,5%	40,7%	31,9%	20,0%	60,0%	20,0%	100,0%
Egyéb egyetem: S-EMTE	26,8%	50,0%	23,2%	39,4%	25,8%	34,8%	100,0%
Nem válaszolt	22,4%	48,3%	29,3%		50,0%	50,0%	100,0%
Összesen	29,6%	43,8%	26,6%	36,4%	38,0%	25,7%	100,0%

2. melléklet. Szülőktől kapott összeg (RON) átlag- és szórásértékei karok szerint (N=3174)

Milyen karra jár?	Átlag	Esetek száma (N)	Szórás
Biológia és Geológia Kar	537,7	103,0	425,5
Bölcsészettudományi Kar	517,9	242,0	409,7
Európai Tanulmányok Kar	514,0	139,0	518,6
Fizika Kar	461,2	33,0	598,1
Földrajz Kar	471,2	269,0	914,5
Görög-Katolikus Teológia és Tanárképző Kar	350,1	14,0	787,2
Jogtudományi Kar	696,2	26,0	576,7
Kémia és Vegyészmérnöki Kar	505,4	97,0	492,2
Környezettudományi és Környezetmérnöki Kar	702,5	95,0	1445,0
Közgazdaságtan és Gazdálkodástudományi Kar	477,0	628,0	613,9
Matematika és Informatika Kar	472,3	259,0	667,8
Ortodox Teológia és Tanárképző Kar	458,9	110,0	567,4
Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Kar	506,3	347,0	724,2
Pszichológia és Neveléstudományok Kar	432,2	241,0	563,3
Református Tanárképző Kar	275,3	16,0	429,9
Római Katolikus Teológiai Kar	283,2	12,0	180,3
Színház és Televízió Kar	393,1	26,0	369,2
Szociológia és Szociálismunkás-képző Kar	398,7	144,0	403,8
Testnevelés és Sport Kar	681,3	41,0	876,2
Történelem és Filozófia Kar	455,6	54,0	419,5
Üzletkötő Kar	508,5	94,0	566,5
Egyéb egyetem, S-EMTE stb	459,0	122,0	448,7
Nem válaszolt	654,5	60,0	1370,5
Összesen	490,6	3174,0	678,6